

Sink or swim?

Håndtering av maskulinitet og intimitet i herrefotball

Arve Hjelseth
NTNU

Anne Tjønnadal
Nord universitet

Norsk sammendrag: Artikkelen drøfter hvordan maskulinitet uttrykkes og håndteres i gutte- og herrefotball. Gjennom en analyse av både forskningsbidrag og populærkulturelle bøker, er målet å vise hvordan en ortodoks form for maskulinitet i noen grad synes å ha blitt videreført også i en tid som generelt kjennetegnes av at det er åpnet nye rom for alternative maskuliniteter. Dette kan kaste lys over hvorfor seksuelle minoriteter fortsatt i svært liten grad er synlige i herrefotball. Artikkelen belyser dette med eksempler som varierer både i tid, nivå og geografi.

Nøkkelord: idrett, maskulinitet, herrefotball, intimitet

Sink or Swim? Masculinity and intimacy in men's football

The article discusses how masculinity is expressed in boys' and men's football. Through an analysis of both research and popular culture books, the aim is to demonstrate how orthodox masculinity (to some extent) seems to have been maintained in men's football, in spite of a general societal trend of more room for alternative and inclusive masculinities in social fields. The analysis in this article may shed light on why sexual minorities are still heavily under-represented in men's football. The article considers empirical examples varying in both time, sporting level and geography.

Keywords: sport, masculinity, men's football, intimacy

Introduksjon

Tema for denne artikkelen er ulike uttrykksformer for maskulinitet i herrefotball. Utgangspunktet er at herrefotball i store deler av verden kjennetegnes av en tydelig heteronormativitet, både blant spillere (Skogvang og Fasting, 2013; Cashmore og Cleland, 2011) og publikum (Cleland, 2015; Hjelseth og Hovden, 2014; Caudwell, 2011). Heteronormativitet forstås her som en (ofte stilltiende) norm om at heteroseksualitet både er det ønskelige og det normale (Walseth og Hæhre, 2014), slik at både institusjoner, forståelsesformer og sosiale praksiser gir heteroseksualiteten en privilegert posisjon (Skogvang og Fasting, 2013).

Dette kan ha bidratt til å vedlikeholde bestemte kjønnsstereotype omgangs- og praksisformer i herrefotball, i en tid som ellers byr på økt variasjon i legitime kjønnsroller og kjønnsidentiteter. Mens mannsrollen generelt er blitt mer åpen over tid (Mean, 2001; Crossett, 1990), synes fotballen langt på vei fortsatt å være reservert for en mer ortodoks maskulinitet. En mulig følge av dette er at selv om fotball bidrar til sosial inkludering gjennom sin evne til å knytte sammen deltakerne som er fortrolig med maskulinitetens utforming, kan den også virke *ekskluderende*: dens tradisjoner og kulturer har problemer med å integrere alternative maskuliniteter. Slike ekskluderende mekanismer kan vedlikeholdes kulturelt selv om fotballen på det retoriske planet gjør et omfattende og prisverdig arbeid for inkludering og toleranse. Gutte- og herrefotballen synes fortsatt å by på et begrenset repertoar av rollemodeller når det gjelder legitime utforminger av maskulinitet.

Sport er blitt betraktet som en innlæring i maskuline verdier, ritualer og relasjoner (Messner, 1992), og som en læringsarena for ortodoks maskulinitet (Pronger, 1990). Med den moderne sportens fremvekst oppsto et frirom som ga mulighet til former for fysisk og kroppslig samvær som maskuliniteten tradisjonelt har reservert seg mot (Elias og Dunning, 1986; Elias, 1939), som når fotballspillere kysser og klemmer etter en scoring. I den tradisjonelle maskuliniteten reguleres og ritualiseres kroppslig intimitet altså på bestemte måter (Plummer, 1999). Dette betegner vi i denne artikkelen som bestemte måter å *håndtere* kroppslig intimitet på.

Når artikkelen tar sikte på å analysere maskulinitets- og intimitetsformer i en heteronormativ kontekst, er det både fordi forholdet mellom maskulinitet og intimitet er tvetydig, og fordi herrefotballen er et felt som kan sies å ha vært *spesielt* preget av heteronormative forestillinger og praksiser. Som nevnt tyder forskningslitteraturen på at dette et stykke på vei fortsatt er tilfellet. Disse forestillingene er basert på heteroseksualitet og nedvurdering av feminitet, og utgjør noe av kjernen i det som ofte betegnes som hegemonisk maskulinitet (Connell, 1995). I stedet for å følge Connells (1995) maskulinitetsbegrep som analytisk utgangspunkt, vil vi

imidlertid skille mellom begrepene *ortodoks* og *inkluderende* maskulinitet (Anderson, 2009). Tanken er at disse begrepene åpner for en analyse av i hvilken grad og på hvilken måte den ortodokse maskuliniteten utfordres av mer inkluderende former for maskulinitet, samt på hvilke måter disse to maskulinitetsformene åpner for måter å håndtere intimitet på i et avgrenset felt, nemlig herrefotball.

I en innledende oversikt over forskningen på fotball, intimitet og maskulinitet vil vi berøre både fotballen som sådan (spillere og trenere) og kulturene *rundt* fotballen (særlig publikum), fordi det er grunn til å anta at spillere og publikum gjennom sine praksisformer delvis responderer på hverandres forventninger. Den etterfølgende drøftingen er imidlertid innrettet mot det vi kaller *garderobekulturen* i gutte- og herrefotball. Garderobekulturen er, slik vi skal forstå begrepet her, ikke geografisk avgrenset til selve garderoben, men til de situasjoner hvor en gruppe spillere utgjør et lag som skal prestere på trening eller i kamp, og hvor andres innsyn er blokkert eller sterkt begrenset. Garderobekulturen inkluderer altså i denne forstand for eksempel en felles bussreise til kamp, og mange situasjoner på treningsfeltet.

Analysen bygger på et historisk perspektiv ved at den inkluderer beskrivelser av garderobekultur både fra tiden rundt 1980, fra rundt årtusenskiftet og fra vår tid. Mellom disse to periodene ligger som vi skal se en omfattende moderniseringsprosess i fotballen, som man i utgangspunktet skulle tro også påvirket de sosiale praksisene tilknyttet håndtering av intimitet og maskulinitet. Et viktig siktemål er derfor å drøfte hvorfor heteronormative forestillinger og praksiser i større grad synes å ha blitt videreført i fotball enn på de fleste andre sosiale felt. Toleransen for mer mangfoldige kjønnsidentiteter har generelt økt de siste 30 årene. Fotballkulturen har imidlertid, til tross for målrettet arbeid for å bli mer inkluderende, tilsynelatende vedlikeholdt en mer tradisjonell maskulinitet basert på en sterkt heteronormativ kultur. På bakgrunn av dette overordnede siktemålet vil vi i artikkelen drøfte:

- a) Hvordan håndteringen av intimitet i den mannlige fotballkulturen er blitt og blir beskrevet i utvalgte case i populærkultur og forskning, og
- b) Hvilke utfordringer den implisitte heteronormativiteten byr på for en åpen og inkluderende fotballkultur.

Ved siden av å gi et innblikk i eksisterende forskning på kulturen i herrefotball, går artikkelen inn i tre utvalgte bøker fra forskning og populærkultur. Utvalget av litteratur fra henholdsvis Storbritannia, Sverige og Norge (Lian, 2014; Dalglish, 2010; Fundberg, 2003) har til dels pragmatiske årsaker (som for eksempel forfatternes

språklige kompetanse). Men disse landene er også interessante på en annen måte: Storbritannia var lenge den viktigste inspirasjonskilden for skandinavisk fotball (Peterson, 1993), og for Norges del ble denne innflytelsen i tillegg ofte formidlet via Sverige (Hjelseth, 2006). Dette betyr at den tolkningen som gjøres her, ikke uten videre kan gjøres gjeldende for andre fotballkulturer. Fotballen i det kontinentale Europa har for eksempel hatt et mindre tydelig klassepreg enn i England (Eisenberg, 2003), noe som også kan ha påvirket både maskulinitets- og intimitetsformer, det vil si hvordan maskulinitet og intimitet uttrykkes og håndteres. Det er heller ikke sannsynlig at analysen kan overføres til en voksende fotballnasjon som USA, hvor fotball i mindre grad synes å være preget av ortodoks maskulinitet (Adams m.fl., 2010).

Det er viktig å understreke at artikkelen er basert på forskningsbaserte og populærkulturelle *beskrivelser* av garderobekulturen. Når det gjelder det forskningsbaserte arbeidet (Fundberg, 2003), antar vi at beskrivelsene er mest mulig helhetlige og etterrettelige, men med hensyn til de to populærkulturelle bøkene kan ikke dette tas for gitt. Slik analyserer artikkelen delvis også hvordan kjønnsstereotyper og intimitet er blitt behandlet i visse deler av populærkulturen. Dette har imidlertid i seg selv interesse, og vi håper dessuten teksten får frem at de stereotype fremstillingene ikke er uten støtte i forskningslitteraturen.

I det følgende gir vi først en presentasjon av de viktigste begrepsmessige redskapene for analysen, nærmere bestemt maskulinitet og intimitet. Når det gjelder maskulinitet, gjøres det særlig rede for Andersons (2009) skille mellom ortodoks og inkluderende maskulinitet, samt at vi introduserer begrepene metro- og retromaskulinitet. Også New Laddism-fenomenet (Gabrielsen, 2006), som består i at middelklasseungdom ironisk leker med arbeiderklassens kulturelle uttrykksformer, diskuteres i lys av de sistnevnte begrepene. Etter en klargjøring hva vi legger i intimitetsbegrepet, følger en beskrivelse av britisk fotballkultur som er ment både som en innramming av analysen og som illustrasjoner på de ovenfor nevnte begrepene. Ett av formålene er også å få frem den omfattende moderniseringen fotballen gjennomgikk i årene rundt 1990, som det intuitivt ville være nærliggende å tro at også hadde betydning for håndtering av maskulinitet.

Deretter følger en analyse av deler av selvbiografien til den tidligere Liverpool-spilleren og manageren Kenny Dalglish (2010), som en illustrasjon på hva slags garderobekultur som kjennetegnet engelsk fotball før moderniseringsprosessen. Deretter argumenterer vi, gjennom en analyse av Fundberg (2003), for at en moderert versjon av den ortodokse maskuliniteten synes å ha blitt videreført også senere. Til sist skal vi kort analysere en populærvitenskapelig fremstilling av garderobekulturen i vår tids breddefotball (Lian, 2014). Utvalget er gjort for å dekke ulike

tidsepoker (fra rundt 1980 til vår tid) så vel som ulikt nivå og ulike aldersgrupper (toppftotball, guttefotball, breddefotball).

Poenget er ikke at disse studiene er representative eller anses som spesielt viktige, selv om vi mener de er gode illustrasjoner på kulturer man også kan gjenfinne i vitenskapelige studier (Skogvang og Fasting, 2013; Walseth og Hæhre, 2014). Men de spenner over fasene både før og etter at metro- og retroseksualitet ble aktualisert. I tillegg mener vi de er godt egnet til å skissere noen problemstillinger som det i neste omgang vil være interessant å undersøke nærmere, og som vi kort diskuterer i en avsluttende diskusjon.

Maskulinitet og intimitet

Maskulinitetens former

Anderson (2009) lanserer begrepene *ortodoks* og *inkluderende* maskulinitet som arketyper og som konfigurasjoner av kjønnede praksiser. Begrepsparet bygger på en antakelse om at maskuliniteten er i endring, og at den i sin ortodokse form – kjennetegnet av homofobi og av at maskulinitet innebærer det motsatte av den mykhet som homoseksuelle ble assosiert med (Anderson, 2009) – er konservativ. Ortodoks maskulinitet uttrykkes, i likhet med Connells (1995) begrep 'hegemonisk maskulinitet', ved å devaluere kvinner, feminitet og homofile (Anderson, 2005). Anderson (2009) fremhever imidlertid at denne formen for maskulinitet ikke lenger er hegemonisk. I stedet sameksisterer den med en mer inkluderende maskulinitet, som er mer tolerant overfor homofili og som er mer åpen for emosjonell intimitet (Anderson, 2011). Menn som identifiserer seg med inkluderende maskulinitet tar avstand fra ortodoks maskulinitet gjennom en væremåte som er langt mindre homofobisk og anti-feministisk (Anderson, 2005). I fotball og andre lagidretter vil dette for eksempel være spillere som verdsetter homofile lagkamerater i like stor grad som heterofile.

Det er likevel viktig å påpeke at homofobe diskurser kan opprettholdes og videreføres også i kontekster hvor en inkluderende maskulinitet er dominerende, men dette skjer da uten at den har noen eksplisitt hensikt om å hetse homofile (Anderson, 2009). Dette er interessant både generelt og i relasjon til fotball, fordi fotballkulturen – i hvert fall i den engelske og skandinaviske varianten – har vært preget av at også nye grupper, som intuitivt skulle stå den ortodokse maskuliniteten fjernt, synes å videreføre dens uttrykksformer (Hjelseth, 2005). Det kan imidlertid tenkes å skje med atskillig ironisk distanse (Langeland, 2011). Selv om både språk og praksisformer bygger på ortodoks maskulinitet, kan det like mye være en

lek med alternative identiteter på et felt som assosieres med en tradisjonell mannrolle.

Dette kan ses i sammenheng med Langelands (2014) skille mellom metro- og retroseksualitet. Metroseksualitet kjennetegnes av at homoseksualitet normaliseres og blir gjort til en del av det generelle og normale. Denne maskulinitetsformen påvirker også hvordan heteroseksuelle menn iscenesetter og uttrykker sin egen maskulinitet (Langeland, 2014). Metroseksualitet kan, i likhet med inkluderende maskulinitet, åpne et større rom for hvordan maskulinitet kan uttrykkes blant menn i fotballmiljøet.

I fotball har knapt noen illustrert denne tendensen bedre enn David Beckham (Dahlén, 2003). Samtidig illustrerer Beckhams posisjon fotballens tvetydige forhold til metroseksualiteten. Beckham har hatt stor betydning for fotballens status i populærkulturen, men samtidig har han vært blant de mest kritiserte og hetsede spillerne i britisk fotball. Beckham «strays beyond the rigid versions of masculinity favoured in English football culture» (Whannel, 2002: 204). Den foretrukne maskuliniteten i engelsk fotball skal vi komme tilbake til, i denne omgang peker dette fenomenet mot Langelands begrep om retroseksualitet. Denne diskursen «samler seg om en *antimetroseksuell* posisjon der metroseksualiteten blir symbolet på en «falsk» eller «ikke-autentisk maskulinitet» (Langeland, 2014: 39, kursiv i original).

Den trolig tyngste trenden som illustrerer retroseksualitet er fremveksten av det såkalte *New Laddism*-fenomenet, en kultur som oppsto blant annet ved at britisk middelklasseungdom adopterte og lekte med den maskuline arbeiderklassens verdier (Gabrielsen, 2006). Kulturen avviste det metroseksuelle prosjektet og orienterte seg mot verdier som forbindes med ortodoks maskulinitet, særlig sex, sport, alkohol og pornografi (Langeland, 2014). Dette gjorde den på en måte som var tilstrekkelig ironisk til at kritikk – i hvert fall i første omgang – prellet av. Fenomenet ble først begrepsfestet tidlig i 90-årene, og er i analysen derfor en potensiell fortolkningsramme både for Fundbergs (2003) studie og for Lians (2014) journalistiske prosjekt. Et annet eksempel er Gabrielsens (2006) tolkning av *Pondus*-universet i lys av *New Laddism*-fenomenet. Hun finner rett nok at det fremstår i en noe snillere versjon enn i Storbritannia, men både opptattheten av fotball, aversjonen mot mote og ikke minst homofobien til hovedpersonen, er eksempler på hvordan endringen i mannsidealer siden 1980-årene har møtt opposisjon, om enn i delvis ironisert form.

Både maskulinitetens former og kjønns sosialisering er naturligvis også et spørsmål om klasse. *Pondus* er utvilsomt ment å illustrere et arbeiderklasseunivers, men poenget er at *New Laddism* også innebærer en ironisk lek med arbeiderklasseidentiteter på spesifikt avgrensede arenaer, også for middelklassen (Hjelseth, 2005).

Undersøkelser av for eksempel fotballens garderobekulturer, eller andre arenaer som er marginale eller lite synlige i dominerende offentlige diskurser, kan slik sette oss på sporet av praksisformer og verdier som skiller seg fra politisk legitimerede og autoriserte forståelser av kjønnsrelasjoner.

Fotballens maskuline tradisjoner

Det er interessant at herrefotballen – i hvert fall i vår del av verden – fortsatt assosieres så tydelig med ortodoks maskulinitet (Skogvang og Fasting, 2013). I Norge har for eksempel kvinnefotballen hatt status som offisiell i snart 40 år, og 30 prosent av de registrerte medlemskapene i Norges Fotballforbund er jenter eller kvinner (Hjelseth og Hovden, 2014). Også på tribunen er kvinneandelen trolig høyere enn for en generasjon eller to siden. Bortimot 40 % av medlemmene i Stabæk support har for eksempel vært kvinner (Hognestad, 2015), selv om menn fortsatt utgjør et markant flertall.

Det er lite ved fotball som spill som skulle gjøre den til en mannsbastion. Det finnes idretter som i større grad kjennetegnes av den tøffhet og fysiske voldsomhet som gjerne knyttes til ortodoks maskulinitet. Kampspor, ishockey, en del risikoidretter og til og med håndball er minst like utfordrende fra et fysisk perspektiv. I USA er da også fotball (soccer) ansett som en lite mandig idrett (Adams m.fl., 2010). I Nord-Europa og Latin-Amerika har likevel fotball tradisjonelt vært et sentralt sportslig symbol på maskulinitet. Spillet oppsto i sin moderne form på kostskoler reservert for gutter, for deretter å bli spredt og senere nærmest reservert for menn fra arbeiderklassen, både på banen og på tribunen (Walvin, 1975).

Fotball har, kanskje særlig i den britiske tradisjonen, siden vært assosiert med en spesiell form for tøffhet og uknuslethet (Fawbert, 2005; Crabbe og Brown, 2004) knyttet til hvit, maskulin arbeiderklassekultur (Kuper og Szymanski, 2009). På tribunen gjelder det samme. Både Pearson (2012), King (2002) og Giulianotti (1999) understreker hvordan tribunefellesskapet kan forstås som en måte å sosialisere unge menn inn i maskuline ritualer og praksiser på. Siden norsk og svensk fotball som nevnt har vært tungt influert av den engelske (Goksøyr, 2008; Goksøyr og Hognestad, 1999; Peterson, 1993), er det grunn til å tro at disse egenskapene også har vært utbredt her. For generasjonen som vokste opp med engelsk fotball på TV i 70-årene, var fotballen uglamorøs og spillerne ujalte, men plikttoppfyllende. Rammen rundt kampene befestet dette inntrykket: Publikum sto tett på hard betong, ofte ubeskyttet mot regn og vind, og sånn skulle det tilsynelatende være (Morris, 1981).

Siden har naturligvis fotballen endret karakter. Spillerne i toppklubbene er glamorøse stjerner på en helt annen måte enn sine forgjengere, og spillet er mer

ARVE HJELSETH OG ANNE TJØNNDAL

innrettet mot en mer kjøpesterk middelklasse enn mot arbeiderklassen. David Beckham og flere andre har som nevnt erobret posisjoner som metroseksuelle ikoner. De største nasjonale og internasjonale begivenhetene er sponsor- og kjendisfester.

Til tross for dette er nostalgien overfor 70- og 80-årenes fotball påtakelig, både blant publikum, journalister og tidvis også forskere. Én side ved kritikken av den moderne fotballen er hvordan den har marginalisert arbeiderklassens praksisformer og muligheter til å bruke fotballen som ramme for sine ritualer. Dels marginaliseres kulturen fordi den motarbeides av sikkerhetshensyn, dels fordi billettprisene utestenger store grupper fra å se toppfotball live på stadion. Men også de maskuline idealene fra svunne tider blir stadig hyllet som bedre og mer autentiske enn dagens fotball (Hjelseth, 2005). Mange tegner et bilde av en utvikling hvor fotballen ikke lenger er forbeholdt *ekte menn*, hverken på banen eller på tribunen. VGs sportsjournalist Knut Espen Svegaard skrev for eksempel på Twitter i januar 2015: «Alle bør se DVD'en jeg har, som viser hvordan engelsk fotball var på 70- og 80-tallet kontra i dag. Da menn var menn. Pyser i dag.»¹ Hos både publikum og kommentatorer gjenfinnes denne holdningen i kritikken av spillere som simulerer skader og som agerer som metroseksuelle jålebukker.

Det er vanskelig å vurdere hvor representativ eller typisk denne kritikken er, men mange fortolkninger av fotball bygger på visse forestillinger om spillets historisk nedarvede tradisjoner som ikke må rokkes for mye ved. Dette bidrar til å vedlikeholde tradisjoner som på andre arenaer er blitt marginalisert. Dette kan også ha konsekvenser for hvordan maskulinitet og intimitet håndteres.

Fysisk og emosjonell intimitet

Håndtering av maskulinitet i garderobesituasjoner innebærer å måtte forholde seg til intimitet på to måter. Dels er intimiteten fysisk, ved at kroppslig nærhet utfordrer naturlige intimitetsgrenser. Som Plummer (1999) har pekt på, er denne intimitetsformen ofte strengt regulert, ikke minst i idrettens mange enkjønnede kontekster (Eng, 2002). Dels er intimiteten emosjonell, den innebærer fortrolighet og evne og vilje til å åpne seg for andre, eller med Jamiesons (1998: 93) formulering, «close association, privileged knowledge, deep knowing and some form of love». Emosjonell intimitet handler i denne forstand om å dele personlige følelser på en måte som har verdi i seg selv (Sandell, 1996).

Mannlige vennskap har tradisjonelt vært mindre preget av emosjonell intimitet enn kvinners (Lewis, 1978). En eksperimentell studie viste at menn i større grad enn kvinner er villige til å betro seg til ukjente og til bekjentskaper, men i mindre grad til venner (Stokes m.fl., 1980). Det tradisjonelle mannlige fellesskapet kan i

større grad beskrives som *kameratskap*, som i mindre grad involverer emosjonell intimitet (Strikwerda og May, 1992).

Ett av spørsmålene som utvikles og diskuteres i artikkelen er hvorvidt maskulinitets- og intimitetsformer er i endring. Populærkulturen er et interessant barometer for å analysere slike spørsmål. Et eksempel er Iglebæks (2000) studie av vennskapet mellom karakterene Joey og Chandler i den amerikanske TV-serien *Friends*. Ett av de underliggende spørsmålene var her om denne relasjonen utfordret tradisjonelle kjønnsroller. Iglebæk (2000) fant at karakterene kommuniserer fortrolig, men likevel ofte metaforisk, noe som beskytter dem mot å avsløre sine innerste følelser. Den fysiske intimiteten håndteres på en like interessant måte. Joey og Chandler klemmer hverandre, men ofte på en keitete, reservert måte som kan tolkes som en beskyttelse mot det homoerotiske. Det er likevel grunn til å tro at slike representasjoner av maskulinitet indikerer en forskyvning av måten intimitet kommer til uttrykk på i maskuline relasjoner.

Spørsmål som i lys av dette blir diskutert i analysen, er hvordan menn i fotballmiljøet *håndterer* slike relasjoner. Hvordan forholder for eksempel (mannlige) fotballspillere seg til den nakenhet som følger av omkledding og dusjing? Byr fotballen på intimitetsformer som vi også finner på andre felt, eller er de særegne for fotballen? Kjennetegnes herrefotballen av økt emosjonell intimitet? Og hvordan står dette i forhold til den antatte forskyvningen fra ortodoks til inkluderende maskulinitet i sosialt liv generelt?

Sink or swim: England, tidlig 80-tall

For å komme på sporet av hvordan intimitet tradisjonelt ble håndtert i den heteronormative kulturen som fotballen var før 1990, vil vi innledningsvis analysere hvordan Liverpool FCs tidligere spiller og manager Kenny Dalglish (2010) forteller om garderobekulturen i klubben da han spilte der i årene rundt 1980.

Dalglish beskriver en klubb- og garderobekultur som var kjennetegnet av sterkt indre samhold og kollektiv lagånd. Men samholdet forutsatte at spillerne utviklet fortrolighet med kulturen. Klarte de ikke det, hadde de små sjanser til å bli værende. Dette innebar at miljøet for dem som klarte å internalisere de kulturelle kodene og de sosiale praksisene fremsto som både integrerende og inkluderende. Rammene for hvordan maskulinitet kunne uttrykkes, samt hvordan fysisk og emosjonell intimitet skulle håndteres, var imidlertid trange.

Spesielt interessant er måten Dalglish fremstiller den senere storscoreren Ian Rushs ankomst til klubben på. I en garderobekultur preget av guttete påfunn og

ARVE HJELSETH OG ANNE TJØNNDAL

mer eller mindre vennskapelig mobbing (*'banter'*), ble unge og uerfarne Rush et takknemlig offer: «(...) I noted with quiet pleasure that the lads had just been presented with another target for our relentless banter sessions» (Dalglish, 2010: 100). Slik *banter* var sannsynligvis delvis begrunnet rett og slett i ønsket om å ha det morsomt: Dalglish var begeistret for kulturen og hadde selv vært offer for den noen få år tidligere. Samtidig er Dalglish fullt klar over en grunnleggende sosiologisk innsikt: Slik erting kan både korrigere avvikende adferd i en inngruppe, og styrke den kollektive lagånden:

It was character-building and this was how Liverpool forged a formidable collective spirit, holding us together in difficult times. This was why we won. We teased each other off the pitch and fought for each other on it. (...) There was method in the mockery. And trophies (Dalglish, 2010: 101).

Boxer og Cortés-Conde (1997) peker på at spøk, erting og vennskapelig mobbing enten er rettet mot en tilstedeværende eller mot en eller flere som er fraværende eller som ikke hører til i gruppen. De mener det er den siste formen for samtale som særlig har karakter av å være sammenbindende, slik inngrupper styrkes av å ha klart definerte utgrupper. Erting av tilstedeværende i gruppen kan potensielt virke ekskluderende. I en gruppe hvor en ortodoks maskulinitetsform tydelig dominerer, kan altså inkluderende maskulinitetsuttrykk med økt åpenhet for emosjonell intimitet virke ekskluderende i seg selv (Anderson, 2009, 2005). I fotballgarderoben forekommer naturligvis også nedsettende kommentarer om utenforstående, spesielt motstanderens spillere, men som vi ser var også *banter* internt i gruppa et viktig virkemiddel for å skape samhold, slik Dalglish i ettertid erfarer det.

Ved én anledning forsøkte Rush å anlegge bart, til tross for nokså moderat skjeggvekst. Han ble satt på plass på en måte som klart refererer til den ortodokse maskulinitetens verdigrunnlag, ved at den spilte på frykten for å fremstå som lite maskulin:

'Is that eyebrow pencil?' I asked him one day.

'Where?' Rushie replied nervously.

'Under your nose, above your lip. It looks like eyebrow pencil' (Dalglish, 2010: 100).

Denne ordvekslingen illustrerer at alle assosiasjoner til det feminine nådeløst ble slått ned på. De etablerte spillernes ambisjon var å slipe til Rushs personlighet for

å få ham til å passe inn i klubben. Hvis han ikke taklet omgangstonen, hadde han ikke noen fremtid der (og kanskje heller ikke i andre klubber). Denne hendelsen illustrerer den ortodokse maskulinitetens posisjon i laget, hvor kvinnelighet, feminitet og homofili implisitt betegnes som nedsettende og uønsket (Anderson, 2011, 2005).

DalGLISH legger som nevnt ikke skjul på at ertingen og påfunnene var morsomme i seg selv. Kulturen har klare fellestrekk med hvordan en rekke mannsfelleskap lar veteraner strukturere sosialiseringen av nyankomne gjennom ritualer som er ment å integrere dem i fellesskapet, men som der og da kan være både utfordrende og ydmykende. Det gjelder en del ritualer i herreklubber, det gjelder soldatveteraners oppførsel overfor rekrutter, og det gjelder også opptaksritualer til en del studentforeninger og -linjer (det siste er i dag derfor ikke lenger ritualer som eksklusivt er forbeholdt gutter og menn).

Slike innvielsesritualer kan som nevnt ha en veldig integrerende kraft, noe DalGLISH også er inne på som begrunnelse for oppførselen mot Rush:

Rushie must have found Anfield a complete culture shock, and Liverpool didn't make allowances for sensitive types. Mockery came as easily as breathing to us but proved an ordeal for Rushie, who simply didn't understand that all the banter was to make him feel part of the Liverpool family (DalGLISH, 2010: 100).

DalGLISH er tvetydig med hensyn til å evaluere måten Rush (i likhet med mange andre) ble mottatt på. På den ene siden er han klar på at kulturen var bygget opp om nettopp dette. Nyankomne måtte tilpasse seg, det var «no time or place for educating apprentices. It was sink or swim, deliver or be damned, and Rushie needed to grow up fast» (DalGLISH, 2010: 103). På den annen side er han klar over at det i Rushs tilfelle var nær ved å gå for langt. All ertingen fikk Rush til å oppsøke manageren og be om å få bytte klubb, noe som ble avvist. Når ertingen tok slutt, var det heller ikke fordi kulturen endret seg:

Maybe I should have taken a step back and seen the effect on him. If I'd known how distressed he'd become, I wouldn't have been that harsh. Fortunately for Rushie, Stevie Nicol arrived in the dressing room in 1981, and this daft soul offered more tempting material for ripping into than Rushie did (DalGLISH, 2010: 103).

Det var altså hverken at Rush vokste til og lærte seg å håndtere situasjonen, eller at spillergruppa skjønnte at han tok seg nær av ertingen, som bedret situasjonen (Nicol brukte for øvrig mindre tid på å ta tonen). Det var rett og slett en annen spiller som det ble mer fristende å pirke på. DalGLISH innrømmer også dette selv: «As much as I loved all this banter, I must admit Liverpool were lucky not to lose

Rushie» (Dalglish, 2010: 102). Måten Rush opplevde kulturen i Liverpool på, viser en av de mange utfordringene ved ortodoks maskulinitet. Den gir lite rom for alternative måter å uttrykke maskulinitet på (Anderson, 2005), og kan oppleves som ubehagelig for individer som faller utenfor eller som representerer en inkluderende maskulinitet.

Slik Dalglish presenterer historien, var garderobekulturen innrettet mot å integrere nye spillere gjennom en form for disiplinering som raskt identifiserte og korrigerende avvikende adferd og praksiser. Den ortodokse maskuliniteten var en ramme spillerne måtte tilpasse seg. Lagånden ble styrket, men praksisen var truende for spillere som hadde problemer med å tilpasse seg en slik kultur. Rush var en slik spiller, og karrieren hans var en stund i fare som følge av det. Spillere som ikke mestrer denne kulturen står dermed i fare for å gi opp, som følge av måten garderoben håndterer intimitet på. Kuper og Szymanski (2009) har vist at rekrutteringen til engelsk toppfotball er svært sosialt skjev; et overveldende flertall kommer fra arbeiderklassen. Det er nærliggende å tro at den kulturen Dalglish beskriver har spilt en rolle i så måte.

Omgangstonen ser ut til å ha vært preget mer av kameratskap enn av vennskap i egentlig forstand: garderobemiljøet fremstår ikke som spesielt fortrolig, men som en arena hvor fellesskapet utvikles og bekreftes på grunnlag av sofistikerte koder for kameratslig mobbing og erting som sliper de skarpeste kantene av avvikende praksisformer og verdier. Det er få fortrolige samtaler i Dalglish' minner, noe som antakelig dels skyldes at garderobefellesskapet er kollektivt orientert, dels at den ortodokse maskuliniteten reserverer seg mot emosjonell intimitet i denne forstand, i hvert fall i garderobekulturen (Anderson, 2009; Eng, 2002).

Når topplag reiser til bortekamper eller treningsleirer, er regelen at to spillere bor sammen på dobbeltrom. Settingen er da naturligvis mer personlig og privat, og en profesjonell ledelse vil legge betydelig energi i å bidra til at de som blir plassert sammen virker konstruktivt på hverandre, enten de er like eller ulike. Dalglish ser ikke ut til å ha ført mange fortrolige samtaler med romkameraten ved slike anledninger heller, selv om vi naturligvis må ta høyde for at han selv har valgt hva han har skrevet om. «It'd be horrible to lose», sa han til romkameraten da de satte seg på bussen på vei til serievinnercupfinalen i 1978 (Dalglish, 2010: 64), men i stedet for å respondere inkluderende og fortrolig på følelsen av nervøsitet fra en mindre erfaren spiller, mottok han bare «a look of mild surprise» (Dalglish, 2010: 64). Om Dalglish mente å gi uttrykk for nervøsitet og inviterte romkameraten til å bearbeide den, ble han ikke hørt. Samværsformen ser i liten grad ut til å ha invitert til denne formen for emosjonell intimitet.

Skandinavisk guttefotball: Sosialisering til ortodoks maskulinitet?

På bakgrunn av fremstillingen av fotballens modernisering og fremveksten av metroseksualitet, vil vi videre drøfte studier av hvordan garderobekulturen arter seg i vår tid. På den ene siden tyder forskningen på at heteronormative forestillinger fortsatt er utbredt i fotball. På den andre siden er det nærliggende å anta at metroseksualitetens tilrettelegging for mer mangfoldige maskuliniteter kan ha gjort fotball- og garderobekulturen mer tolerant.

I garderoben erfarer spillerne uvegerlig nærværet av andres kropp. Samtidig skal man utvikle og vedlikeholde et solidarisk kameratskap. Fotball og andre lagidretter skiller seg fra for eksempel treningssenteret med hensyn til den sosiale situasjonen i garderoben, fordi de tilstedeværende utgjør et lag som må kommunisere i utstrakt grad. Fundberg (2003) har gjort en etnografisk studie av maskulinitetsformer i guttefotballen (13-åringer) i lys av denne typen problemstillinger, og argumenterte for at utviklingen av lagfølelse bygget på at en «tradisjonell og hegemonisk maskulinitet framhävas och hyllas» (Fundberg, 2003: 78). Vi vil i dette avsnittet gå litt nærmere inn på deler av denne studien.

Garderoben er et miljø hvor man *skifter* både i konkret og metaforisk forstand. Det konkrete handler naturligvis om å skifte til treningsklær. Metaforisk trer man ut av privatlivets rom med sine individuelle klær og inn i et rom hvor man blir en del av fellesskapet. Det bidrar til homogenitet og et felles mål (Fundberg, 2003). Laget Fundberg drev feltarbeid i hadde deler av året ikke tilgang til garderobe på treningsfeltet, noe trenerne fremstilte som et markant savn. Laget mistet i disse periodene en viktig sosial dimensjon: muligheten til å skape et sluttet rom rundt laget, som omstilte dem fra privat modus til treningsmodus. I garderoben trer spillerne inn i en intim sone, og både symbolsk og konkret bytter man fra privatliv til et tidsavgrenset fellesskap (Fundberg, 2003). Oppmerksomheten rettes (før trening/kamp) mot den oppgaven spillerne står overfor (Broch og Kristiansen, 2014). Fundberg la merke til at personlige samtaler som involverte bare to eller tre spillere, varte mye lenger uten garderobeprosedyren, altså hvis de ikke fikk skiftet sammen. I garderoben fortelles først og fremst historier, i et stemmevolum som forteller at de er innrettet mot alle, og som alle derfor må forholde seg til. Historiene handler sjelden om fotball. Ofte ser det ut til å ha vært det vi på norsk kaller vitser. Garderoben er, med Fundbergs (2003) ord, fotballens backstage, men maskulinitetens frontstage. Dette kan forstås som en måte å håndtere fysisk intimitet på (Plummer, 1999). Når spillerne skifter klær sammen i garderoben, er man utsatt for en viss

grad av fysisk intimitet. Å unnlate å ha personlige samtaler en-til-en kan være en måte å håndtere denne intimiteten på innenfor rammene av ortodoks maskulinitet (Anderson, 2009).

Typisk handler historiene om homser, jenter og både mannlige og kvinnelige kjønnsorganer (Fundberg, 2003: 76). De kan tolkes som kommentarer til nakenheten og intimiteten i garderoben. Det forutsetter imidlertid at historiene mottar mer eller mindre enhetlige reaksjoner. Latteren er den normale reaksjonsformen, og historiene kan fort bli tvetydige om latteren fremstår som dempet eller usikker.

På den ene siden kan guttenes praksis tolkes som en måte å etablere en intim sone på (Fundberg, 2003: 76). Sonen etableres i kraft av det sluttede rommet guttene befinner seg i, hvor de for eksempel kan omtale jenter og utforme en maskulin diskurs på en måte som ville blitt påtalt og kritisert utenfor dette rommet (Fundberg, 2003: 80). På den annen side kan en se historiene og omgangsformene (forsøkene på å skape felles latter og stemning) som uttrykk for måter å håndtere det pinlige ved nakenheten og intimiteten på. Historiene fungerer i så fall som ironisering, og grensedragningene mot det feminine som forsikring om at den fysisk intime situasjonen i garderoben ikke er seksuelt truende. Måten guttene danner et sosialt fellesskap på er integrerende, men gjennom historiene holdes den emosjonelle intimiteten, forstått som fortrolighet, på avstand. Arenaen er ikke primært innrettet mot å kritisere eller erte medspillere, slik tilfellet var i garderobesituasjonene Dalglish (2010) beskrev. Men avvik fra måten kroppslig intimitet håndteres på kan fort resultere i sanksjoner: Da en av guttene tok av seg klær i «feil» rekkefølge, kom straks humoristiske spørsmål om han var homofil (Fundberg, 2003: 77).

Den kollektive tonen i garderoben fremmer ikke tosomhet og emosjonell fortrolighet. Guttene har ansikt til ansikt-samtaler med trenerne fra tid til annen, men da er det mer trivielle utfordringer knyttet til koordinering av fritidsaktiviteter og skolearbeid som er tema, enn det er for eksempel relasjonelle og emosjonelle utfordringer (Fundberg, 2003: 81).

Etableringen av en kollektiv mentalitet før trening og kamp er en viktig del av å skape et lag hvor spillerne slåss for hverandre. Dette skjer i stor grad på den ortodokse maskulinitetens grunn. Slik skapes samhold, men potensielt også trange rammer for å uttrykke maskulinitet. Det er lett å tenke seg at mer inkluderende former for maskulinitet vil kunne kjenne seg fremmedgjort eller marginalisert i et slikt miljø. Fra et kritisk perspektiv kan guttefotballen leses som en sosialisering til heteronormativitet, en påstand som støttes også av andre studier (Skogvang og Fasting, 2013), og det er både uttrykk for og resultat av den formen intimiteten får i garderobefellesskapet.

Det er nærliggende å spekulere på om dette er et mulig bakteppe for det faktum

at svært få fotballspillere har stått frem som homofile. Det kan i så fall skyldes en kombinasjon av to forhold: Homofile spillere vegrer seg for det første fordi de er redde for med- og motspilleres så vel som for publikums reaksjoner. Men på den andre siden er det også fullt tenkelig at det heteronormative miljøet fremmedgjør homofile og spillere med uavklart seksuell identitet, slik at de oftere slutter med fotball. Fotballen har jobbet en hel del med dette de siste årene, ikke minst overfor publikum (Norges Fotballforbund, 2012). En studie av Cashmore og Cleland (2012) tyder da også på at et overveldende flertall blant supporterne ville godtatt homofile spillere på laget. Også internt i fotballen har det skjedd en forskyvning i retning av økt toleranse, i hvert fall er utfordringen hyppig tematisert. Fundbergs (2003) studie minner oss imidlertid på at den ortodokse maskuliniteten uforvarende kan komme til å videreføre ekskluderende kulturer samtidig som fotballen offisielt arbeider for å bekjempe dem. For spillerne gjelder det, som en trener i laget uttrykker det,

att ha humor och garva med. Kan tänka mig att någon kanske skulle reagera. Men man är så inne i det då. (...) Jag kan tycka att det blir överdrivet ibland, kärringsnacket och så, men just då tänker man inte på det. Och man menar ju inget allvarligt egentligen (Fundberg 2003: 79).

Intimitet, både kroppslig og emosjonell, synes altså å bli håndtert på en måte som er strukturert av ortodoks maskulinitet. Som nevnt peker imidlertid Anderson (2009: 8) på at også den inkluderende maskuliniteten kan ta i bruk en ortodoks maskulin diskurs, men da på en måte hvor nedvurdering av alternative maskuliniteter ikke er intensjonen. Sitatet over utelukker ikke at en slik forskyvning har skjedd. I så fall har fotballens vedvarende preg av ortodoks maskulinitet på det retoriske planet skygget for en utvikling hvor de underliggende holdningene har beveget seg i en mer inkluderende og tolerant retning.

Anderson (2009: 8–9) legger til at den homofobe diskursen er på vei ut i angloamerikansk kultur. Han har da også – tilsynelatende i motsetning til Fundbergs funn i Sverige – funnet at inkluderende maskulinitet, også kjennetegnet av emosjonell intimitet, er et tydelig trekk i amerikansk universitetsfotball (Anderson, 2011). Dette kan skyldes klasseforskjeller mellom lagene som ble observert, men det kan også skyldes at fotballen som nevnt er langt mindre maskulint kodifisert i USA, fordi posisjonene som maskuline idretter er okkupert av de tradisjonelle amerikanske idrettene.

Innenfor garderobefellesskapets rammer, slik Fundberg observerte dem, utvikles altså sterk indre solidaritet, men omfanget av fortrolighet er begrenset. Dette skyldes også at personlige samtaler mellom to eller tre personer ikke oppmuntres.

Den fysiske intimiteten håndteres på overflaten som uproblematisk, men vitsene og latteren kan tolkes som en måte å ufarliggjøre situasjonen på.

Sammenligner vi Fundbergs studie med hvordan Dalglish fremstilte garderobekulturen 20 år tidligere, ser vi at praksisformene er forskjellige: Mens guttene forteller historier og vitser som ikke i utgangspunktet truer medspillernes identitet og integritet (selv om de kan virke slik om man har en usikker kjønnsidentitet), konfronterte Liverpool-spillerne avvik direkte. En slik direkte form for erting hadde trolig blitt påtalt i en guttegruppe så fort den fremsto som mer eller mindre systematisk, i hvert fall i dag. Selv om det er klare fellestrekk når det gjelder rammene for hvordan maskulinitet uttrykkes, indikerer Andersons (2009) begrep om inkluderende maskulinitet at det har skjedd en betydelig forskyvning som, et godt stykke på vei, også finner støtte i Fundbergs materiale.

Garderobekultur i breddefotballen

Til sist vil vi kort analysere en nylig utgitt bok om norsk breddefotball (Lian, 2014). Boken er en fornøylig og innsiktsfull journalistisk beskrivelse av et interessant fenomen. Ved å ha fulgt tredjedivisjon² tett gjennom ett år, i en rekke ulike klubber, forsøker Lian å undersøke hva som driver spillere og frivillige til å bruke så mye tid og krefter på en virksomhet som hverken kaster glans eller penger av seg.

»Herregarderoben er [muligens] det siste maskuline rommet som er uberørt», slår Lian (2014: 91) fast. Hennes informanter oppgir tre hovedtemaer for garderobesamtalen: Fotball, damer og det mindre entydig definerbare «kødding». Kødding kan inkludere både erting av typen Dalglish skriver om, og gjenfortelling av historier. Historiene ser ofte mer ut til å dreie seg om påkalling av felles minner og opplevelser enn om tradisjonelle vitser. Uansett har de en tydelig integrerende effekt. Dette kan på den ene siden tolkes som uttrykk for etablering av emosjonell intimitet. På den andre siden er det i sin tur en måte å håndtere den samme intimiteten på, både den som følger av kroppsnærheten og av behovet for å utgjøre et kollektiv. Men også her får den emosjonelle intimiteten – i den grad dette er en rimelig betegnelse – mer form av humor enn av fortrolighet og medfølelse. Lian tolker likevel omgangsformen som omsorgsfull, enten det er «hånda rundt skuldra på 17-åringen som forårsaket straffespark imot og tap på overtid, [eller] litt ekstra fleiping med han som akkurat ble dumpet av dama» (Lian, 2014: 98). Fleipen er også her den mest nærliggende reaksjonsformen, spesielt når det foregår i en kollektiv ramme.

Kjærlig mobbing overfor spillere som uforvarende kan befinne seg utenfor kjer-
nen av det heteronormative forekommer også, hvis for eksempel en spiller er «i
overkant opptatt av håret sitt eller de nye, fancy joggeskoene sine» (Lian, 2014: 94).
En spiller av afrikansk herkomst aksepterer uten videre kommentarer om hudfar-
gen, nettopp fordi han er trygg på at det foregår i en munter tone som er innret-
tet mot å styrke kameratskapet. De tror også de skulle taklet å ha en åpent homofil
spiller i laget, så lenge «vi hadde fått lov til å kødde med det» (Lian, 2014: 95). Om
vi skal legge Anderson (2009) til grunn, er det nærliggende å tolke dette som en
form for inkluderende maskulinitet, hvor den ortodokse maskulinitetens diskurser
nok blir anvendt i sosial interaksjon, men uten at det er ment nedsettende. Likevel
tyder Lians fremstilling på at dette er en form for mannsfelleskap som er lite syn-
lig på offentlige arenaer.

Gleden ved å spille fotball er den sentrale drivkraften, men samværet i seg selv
har også stor verdi, og lar seg egentlig ikke skille fra selve fotballen som motiv. Fot-
ballen blir morsommere gjennom samværet, og gir samtidig mening til det. Lian
(2014) identifiserer også her fortelling av historier som det sentrale sosiale limet,
ikke bare i garderoben, men også på lange borteturer. Fortellingene binder spil-
lerne sammen og kan utvilsomt tolkes som en form for emosjonell intimitet, selv
om den ikke bygger på fortrolighet.

Avsluttende diskusjon

I de tre ovenfor diskuterte bøkene er det som vi har sett betydelig variasjon med
hensyn til hvordan det heteronormative hegemoniet kommer til uttrykk. Den
ortodokse maskuliniteten er likevel en viktig kode som i betydelig grad regulerer
omgangsformene. Dette synes å være mer moderat hos Lian enn hos både Dalglish
og Fundberg, og det er som nevnt nærliggende å knytte fremstillingen til en form
for inkluderende maskulinitet. Både gutter og menn håndterer imidlertid arenaens
iboende intimitet på lignende måter: Begrenset personlig fortrolighet, men desto
mer vekt på felles historier, erting og (stort sett) vennskapelig mobbing i en kollek-
tiv ramme. Selv om fotballkulturen utvilsomt har endret seg gjennom omfattende
kommersialisering og ved at den appellerer til større grupper enn for en generasjon
siden (Hjelseth, 2006), har den på mange måter både vedlikeholdt og videreført
praksisformer som bygger opp under den ortodokse maskuliniteten, hvor usårlig-
het, heteroseksualitet, aktivitet og handlekraft er sentrale egenskaper (Langeland,
2011). Intimitet, både fysisk og emosjonell, ser fortsatt ut til å være relativt tyde-
lig regulert, og den ortodokse maskulinitetens retoriske repertoar rammer fortsatt

inn viktige deler av det sosiale samværet, selv om vårt materiale viser at det særlig i breddefotballen skjer med atskillig ironisk distanse.

DalGLISH' fortelling stammer fra en periode hvor den ortodokse maskuliniteten var helt dominerende, både i garderoben og på tribunen. Moderniseringen av fotballen etter 1990 kan forstås som et bevisst forsøk på å orientere den mot et mer velstående marked (King, 2002), og dessuten har fotballen arbeidet aktivt for å motvirke homofobi og sexisme, noe som potensielt har konsekvenser for hvordan maskulinitet og intimitet legitimt kan utformes og håndteres. Samtidig falt denne perioden sammen med fremveksten av metroseksualitet som fenomen. Slik var David Beckham på flere måter en perfekt representant for den nye tiden. Dette kan tilsynelatende tolkes som et skifte fra en klart dominerende form for maskulinitet i herrefotballen, til en åpning for alternative maskuliniteter – eksempelvis Andersons (2009, 2005) begrep om inkluderende maskulinitet, eller Langelands (2014) forståelse av metroseksualitet.

Men under overflaten forble praksisformene dominert av en tilsynelatende ortodoks maskulinitet, eller av retromaskulinitet. Så sent som for 15 år siden, lenge etter at Beckham hadde slått igjennom og fotballen hadde fått en glamorøs og på overflaten inkluderende profil, ble den engelske landslagsspilleren Graeme Le Saux regelmessig trakassert av supportere, motspillere og tidvis også medspillere fordi han befant seg utenfor de relativt trange rammene som definerte den ortodokse maskuliniteten i engelsk fotball.³ Blant store deler av publikum ble han allment antatt å være homofil til tross for at han var gift og hadde barn. Grunnen var at han sto utenfor *banter-* og *drikkekulturen* som preget engelsk fotball; han kom fra et studentmiljø og leste *The Guardian*, en intellektuelt orientert avis som virket som en rød klut på *lad*-kulturen.

Det er naturlig å tolke dette som uttrykk for at New Laddism-fenomenet raskt ble adoptert i fotballkulturen. Slik fortsatte den å videreføre praksiser og omgangsformer som ellers ofte fremstår som utdaterte.

Også Lians breddefotballspillere kan naturligvis leses som *lads* i hvert fall i én betydning av fenomenet: De er langt fra å være profesjonelle, men de nekter i en viss forstand å vokse opp og la fotballen ligge, for å konsentrere seg om det moderne og modne voksenlivets oppgaver. Guttene i Fundbergs (2003) etnografiske studie er på sin side i 13-årsalderen, og trolig for unge til at de kan antas å forholde seg refleksivt til så komplekse kulturelle budskap som *laddism* representerer.

Laddism-fenomenet er ikke *bare* ironisk, det kan også tolkes som en mer eller mindre bevisst opposisjon mot bestemte endringer i kjønnsrelasjonene og i diskursen om disse. Inkluderende maskulinitet og likestilling er dominerende i offentlige diskurser. Gjennom studier av for eksempel fotballens garderobekulturer eller

andre arenaer som er lite synlige i offentligheten, kan vi komme på sporet av praksisformer og verdier som skiller seg fra politisk legitimerede og autoriserte forståelsesformer av intimitet og kjønnsrelasjoner.

En mulig hypotese er at den ortodokse maskuliniteten fortsatt spiller en viktig rolle i skandinavisk (og engelsk) fotball. Dette medfører at måten intimitet håndteres på, i mindre grad er preget av de nye og mangfoldige mansrollene enn tilfellet er på mange andre felt. Emosjonell intimitet håndteres gjennom humor og ufarliggjøring av garderobesituasjonen, enten ved å bruke vennskapelig mobbing til å slippe kantene av avvikere, eller gjennom å videreføre tradisjonelt mannsprat (damer, seksualisert humor, «kødding») på en distansert måte som i liten grad har potensial til å utvikle seg til fortrolige samtaler.

Analysen utgjør ingen fasit med hensyn til hvordan maskulinitet kommer til uttrykk blant spillere i garderoben, i bussen på vei til kamp eller på hoteller og treningsleirer, men den reiser noen spørsmål som i lys av begreper som intimitet og alternative former for maskulinitet er interessante å studere videre. Dette kan for det første kombineres med eller ses i forhold til bredere studier av det vi kan kalle marginaliserte maskuliniteter, slik for eksempel Bye (2010) har gjort i en studie av unge menn i rurale områder. Et slikt perspektiv kan for det andre bidra til kunnskap om idrettens, og kanskje spesielt fotballens, evne til å integrere grupper med verdiorienteringer og legninger som skiller seg fra majoritetens.

Sannsynligvis ville problemene Le Saux erfarte blitt håndtert på en bedre måte i dag, også i England. En mer profesjonell ledelse, større oppmerksomhet rundt problemet, og ikke minst mange utenlandske trenere og spillere som i mindre grad lar seg påvirke av den tradisjonelt ortodokse maskuliniteten i engelsk fotballkultur, ville trolig sørget for det. De eksemplene vi har gitt her indikerer likevel at garderobekulturen nok er tolerant innenfor visse grenser, men den bygger likevel på koder og praksiser som gir legitimitet til ortodoks maskulinitet.

Om artikkelen

En tidligere versjon av artikkelen var tenkt for publisering i *Sosiologi i Dag* (med Hjelseth som eneforfatter), men ble ikke ferdig i tide. Artikkelen har ingen finansiering ut over forfatterens forskningstid. Takk til de anonyme konsulentene for nyttige kommentarer til tidligere utkast av artikkelen.

ARVE HJELSETH OG ANNE TJØNNDAL

Om forfatterne

Arve Hjelseth er mag.art. i sosiologi (1992) fra Universitetet i Oslo og dr.polit. i sosiologi (2006) fra Universitetet i Bergen. Siden 2008 førsteamanuensis i idretts-sosiologi ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.

E-post: arve.hjelseth@svt.ntnu.no

Anne Tjønndal er idrettsviter (MSc. Sport Science) fra Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Hun er nå tilsatt som doktorgradsstipendiat ved Fakultet for samfunnsvitenskap på Nord Universitet.

E-post: anne.b.tjonndal@nord.no

Noter

- 1 <https://twitter.com/VGSvea/status/557637074980196356> (lesedato: 20.05.2015)
- 2 Nivå 4 i det norske seriesystemet.
- 3 <https://reflectionsasia.wordpress.com/2007/09/11/graeme-le-saux-how-gay-slurs-almost-wrecked-my-career/> (lesedato: 20.05.2015)

Referanser

- Adams, A., Anderson, E. og McCormack, M. (2010) 'Establishing and Challenging Masculinity. The Influence of Gendered Discourses in Organized Sports'. *Journal of Language and Social Psychology*, 29(3), 278–300. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0261927x10368833>.
- Anderson, E. (2005) 'Orthodox and Inclusive Masculinity: Competing Masculinities among Heterosexual Men in a Feminized Terrain'. *Sociological Perspectives*, 48(3), 337–355. DOI: <http://dx.doi.org/10.1525/sop.2005.48.3.337>.
- Anderson, E. (2009) *Inclusive Masculinity. The Changing Nature of Masculinities*. New York: Routledge. DOI: <http://dx.doi.org/10.4324/9780203871485>.
- Anderson, E. (2011) 'Inclusive Masculinities of University Soccer Players in the American Midwest'. *Gender and Education*, 23(6), 729–744. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/09540253.2010.528377>.
- Boxer, D. og Cortés-Conde, F. (1997) 'From Bonding to Biting: Conversational Joking and Identity Display'. *Journal of Pragmatics*, 27(3), 275–294. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/s0378-2166\(96\)00031-8](http://dx.doi.org/10.1016/s0378-2166(96)00031-8).
- Broch, T. B. og Kristiansen, E. (2014) 'The Margin for Error: Ritual Coping with Cultural Pressures'. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 24(5), 837–845. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/sms.12077>.
- Bye, L. (2010) *Bygdas unge menn. En studie av bygdemenns forhandlinger om og utforming av «rurale maskuliniteter»*. PhD-avhandling. Trondheim: NTNU. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00291951.2010.481129>.
- Cashmore, E. og Cleland, J. (2012) 'Fans, Homophobia and Masculinities in AssociationFootball:

- Evidence of a More Inclusive Environment'. *British Journal of Sociology*, 63(2), 370–387. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-4446.2012.01414.x>.
- Cashmore, E. og Cleland, J. (2011) 'Glasswing Butterflies – Gay Professional Football Players and Their Culture'. *Journal of Sport and Social Issues*, 35(4), 420–436. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0193723511420163>.
- Caudwell, J. (2011) '“Does Your Boyfriend Know You're Here?” The Spatiality of Homophobia. Men's Football Culture in the UK'. *Leisure Studies*, 30(2), 123–138. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/02614367.2010.541481>.
- Cleland, J. (2015) 'Discussing Homosexuality on Association Football Fan Message Boards: A Changing Cultural Context'. *International Review for the Sociology of Sport*, 50(2), 125–140. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1012690213475437>.
- Connell, R. (1995) *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Crabbe, T. og A. Brown (2004) '“You're Not Welcome Anymore”: The Football Crowd, Class and Social Exclusion'. I S. Wagg (red.) *British Football and Social Exclusion* (s. 28–46). London: Routledge.
- Crossett, T. (1990) 'Masculinity, Sexuality, and the Development of Early Modern Sport'. I M. A. Messner og D. F. Sabo (red) *Sport, Men and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives* (s. 45–54). Champaign, Ill.: Human Kinetics.
- Dahlén, P. (2003) *Beckham – mannen, myten och varumärket*. www.idrottsforum.org <http://idrottsforum.org/articles/dahlen/dahlen031209.pdf>
- DalGLISH, K. (2010) *My Liverpool Home (med Henry Winter)*. London: Hodder & Stoughton.
- Eisenberg, C. (2003) 'From England to the World: The Spread of Modern Football 1863–2000'. *Moving Bodies*, 1(1), 7–22.
- Elias, N. (1939) *The Civilizing Process*. Oxford: Blackwell.
- Elias, N. og Dunning, E. (1986) *The Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford: Blackwell.
- Eng, H. (2002) 'Idrett og seksualitet: Om heteronormativitet og homoerotikk på idrettsarenaen'. I Ø. Seippel (red.) *Idrettens bevegelser*. Oslo: Novus.
- Fawbert, J. (2005) 'Football Fandom and the «Traditional» Football Club: From «Cockney Parochialism» to a European Diaspora?' I Magee, J., Bairner, A. og Tomlinson, A. (red.) *The Bountiful Game? Football Identities and Finances* (s. 99–119). Adelaide: Meyer & Meyer Sport.
- Fundberg, J. (2003) *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Stockholm: Carlson Bokförlag.
- Gabrielsen, A. M. (2006) *Harde baller og myke menn. Maskulinitet i Pondus*. Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier, NTNU.
- Giulianotti, R. (1999) *Football. A Sociology of the Global Game*. Cambridge: Polity Press.
- Goksøy, M. (2008) *Historien om norsk idrett*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Goksøy, M. og Hognestad, H. K. (1999) 'No Longer Worlds Apart? British Influences and Norwegian Football'. I Armstrong, G. og Giulianotti, R. (red.) *Football Cultures and Identities*. New York: Palgrave.
- Hjelseth, A. (2005) 'De som streber nedover. Om klasse og identitet blant fotballsupportere'. *Sosiologi i dag*, 35(4), 69–87.
- Hjelseth, A. (2006) *Mellom børs, katedral og karneval. Norske supporteres forhandlinger om kommersialisering av fotball*. Dr.polit.-avhandling, Universitetet i Bergen.

- Hjelseth, A. og Hovden, J. (2014) 'Negotiating the Status of Women's Football in Norway. An Analysis of Online Supporter Discourses'. *European Journal for Sport and Society*, 11(3), 253–277.
- Hognestad, H. K. (2015) 'Får i ulveklær? Om iscenesetting av maskulinitet i fotball'. I von der Lippe, G. og Hognestad, H. K. (red.) *Kjønnsmakt i idrett og friluftsliv*. Oslo: Novus forlag.
- Iglebæk, V. (2000) 'What Kind of Male Friendship? A Case Study of Joey and Chandler in *Friends*'. Paper presented at the 4th European Feminist Research Conference, Bologna, October 2000. <http://www.theory.org.uk/vegard-printversion.htm>
- Jamieson, L. (1998) *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- King, A. (2002) *The End of the Terraces. The Transformation of English Football in the 1990s* (rev. utg.). London: Leicester University Press.
- Kuper, S. og Szymanski, S. (2009) *Soccernomics*. London: Nation Books.
- Langeland, F. (2011) 'Maskulinitetens refleksive nostalgi'. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4, 275–292.
- Langeland, F. (2014) *Fra metro til retro? Maskuliniteter i norsk populærkultur på 2000-tallet*. PhD-avhandling, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Stavanger.
- Lewis, R. A. (1978) 'Emotional Intimacy Among Men'. *Journal of Social Issues*, 34(1): 108–121. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.1978.tb02543.x>.
- Lian, A. (2014) *Breddefotball. En kjærlighetshistorie*. Oslo: Kagge forlag.
- Mean, L. J. (2001) 'Identity and Discursive Practice: Doing Gender on the Football Pitch'. *Discourse & Society*, 6, 789–815. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0957926501012006004>.
- Messner, M. A. (1992) *Power at Play*. Boston: Beacon Press.
- Morris, D. (1981) *Fotballfolket*. Oslo: Gyldendal.
- Norges Fotballforbund (2012) *Skeiv fotball. Homofile og lesbiske erfaringer med ungdomsfotballen*. Oslo: Norges Fotballforbund. Lastet ned 02.02.2016 fra https://www.fotball.no/Documents/PDF/2012/Bredde/Rapport_skeiv_fotball_NFF.pdf
- Pearson, G. (2012) *An Ethnography of English Football Fans. Cans, Cops and Carnivals*. Manchester: Manchester University Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.7228/manchester/9780719087219.001.0001>.
- Peterson, T. (1993) *Den svengelska modellen. Svensk fotboll i omvandling under efterkrigstiden*. Lund: Arkiv.
- Plummer, D. (1999) *One of the Boys. Masculinity, Homophobia, and Modern Manhood*. New York: Harrington Park Press.
- Pronger, B. (1990) *The Arena of Masculinity*. London: GMP Publishers.
- Sandell, J. (1996) 'Re-Inventing Masculinity: The Spectacle of Male Intimacy in the Films of John Woo'. *Film Quarterly*, 49(4), 23–34.
- Skogvang, B. O. og Fasting, K. (2013) 'Football and Sexualities in Norway'. *Soccer & Society*, 14(6), 872–886. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/14660970.2013.843924>.
- Stokes, J., Fuehrer, A. og Childs, L. (1980) 'Gender Differences in Self-Disclosure to Various Target Persons'. *Journal of Counseling Psychology*, 27(2), 192–198. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.27.2.192>.
- Strikwerda, R. A. og May, L. (1992) 'Male Friendship and Intimacy'. *Hypatia*, 7(3), 110–125. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1527-2001.1992.tb00907.x>.
- Walseth, K. og Hæhre, H. (2014) 'Heteronormativitet i kroppsøvingfaget'. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 14(2), 28–51.
- Walvin, J. (1975) *The People's Game. A Social History of British Football*. London: Allen Lane.
- Whannel, G. (2002) *Media Sport Stars*. London: Routledge.